

TÜRK ESNAF TEŞKİLATININ KURULUŞU VE DENİZLİ

Dr. İbrahim ARSLANOĞLU
S.Ü.Eğitim Fakültesi
Öğretim Görevlisi

Eski bir Türk esnaf teşkilâtı olan "Ahîlik" Ahi Evren tarafından kurulmuş O'nun adını almıştır. Ahi Evren'in şahsiyeti ve yaşadığı dönem hakkında kesin bilgiler bulunmamakla beraber O'nun Anadolu Selçukluları zamanında Konya'ya gelerek Mevlanâ'nın çağdaşı olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğollar tarafından işgal edilmesi ve Moğollarla mücadele metodu konusunda Mevlanâ ile ters düştüğü bazı kaynaklarca ifade edilmektedir. Mevlanâ Moğollara yumuşak davranarak onları kendisine çekmeye çalışırken Ahi Evren onlarla savaşmaya taraftardır.

Ahi Evren'in doğum yeri ve tarihi hakkında araştırmacılar arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır.

Prof. Dr. Neşet Çağatay'a göre, Ahi Evren, 1172 tarihinde Hoy şehrinde doğmuştur. Hoy Van'ın Ozalp ilçesine 70-80 km. uzaklıkta olan bir İran şehridir. (Çağatay, 1983, s. 431)

Enver B. Şapolyo'ya göre Ahi Evren, 1236 tarihinde Horasan'da doğdu ve 1263 yılında babası ile birlikte Konya'ya geldi. İş bulamadığı için babası ile birlikte Denizli'ye gitti. Oradan Kayseri'ye geçen Ahi Evren, en son Kirşehir'e gelerek burada bir demircinin yanına çırak olarak girdi. Ustası ile anlaşamayan Ahi Evren, demirciliği bırakarak bir debbağın yanına girerek mesleğini değiştirdi (Şapolyo, 1976, s. 21-22).

Dr.Mikail Bayram ise,Ahi Evren'in 1175 tarihinde Azerbeycan'da doğduğunu çocukluğu ile ilk eğitimini orada geçirdiğini yazmaktadır.Sonra Horasan'a giderek Fahreddin-i Razi'den ders aldı.İlk tasavvuf terbiyesini Ahmet Yesevi'nin talebelerinden alan Ahi Evren hac ziyaretinde tanıştığı şeyhi Evhadüd-Dinî Kirmânî ile birlikte 1206 yılında Kayseri'ye geldi ve orada bir deri atölyesi kurarak debbağlık yapmaya başladı.Sonra Anadolu'yu şehir şehir gezerek Ahi teşkilâtını kurdu.Alâeddin Keykubad zamanında Konya'ya gelen Ahi Evren "Mürşidül-Kifâye" ve "Yezdan Şinâht" adlı eserlerini sultana sunmuştur.(Bayram,1984 s.483).

Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi'nde iki yerde Ahi Evren ve Denizli'den bahsedilmektedir.

1-Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi'nin "Denizli şehri- ni ziyaret" başlığını taşıyan bölümünde "Ahi Oran Sultan" diye Ahi Evren'den sözedilir.O'na göre Ahi Evren keramet sahibi bir velidir.Kayseri'de Debbağlık yaparken birisi oşür vermez diye şikâyet eder. Bunun üzerine Ahi Evren Denizli'ye gider(Evliya Çelebi Seyahatnamesi,Anadolu-Suriye-Hicaz,1935,s.194).

2-Evliya Çelebi,Seyahatnâmesi'nde İstanbul'daki "Debbağhane"lerden bahsederken şunları yazar;Ahi Evren Selçuklular zamanında Kayseri'de otururken orada bir "Debbağhane" kurdu.Daha sonra Kayseri Hâkimi ile aralarında geçen bir olay yüzünden Ahi Evren'in Denizli'ye göçtüğünü,orada bağlar arasında bir türbede defnedilmiş olduğunu ve Ahîlerin bu zâtı kendilerine, pîr olarak kabul ettiklerini bildirmektedir(Bayram,Anadolu Selçukluları Döneminde Ahi ve Bacı Teşkilâtı.s.26).

Bu ifâdelerden anlaşılacağı üzere Evliya Çelebi'ye göre Ahi Evren Denizli'de gömülü bulunmaktadır.

Gelibolu'lu Âli,"Künhu'l Ahbar"adlı eserinde Ahi Evren hakkında şunları yazar:Ahi Evren'in adı Nasıru'd-Din'dir.Önceleri Konya'da oturdu ve Sadru'd-Din-i Konevi ile her an görüştüler;esrarlı halleri vardı ve insanlardan ayrı yaşardı.Sonra Denizli'ye gidip orada bahçıvanlık yaptı(Bayram,Anadolu Selçukluları Döneminde Ahi ve Bacı Teşkilâtı,s.22).

Hacı Bektaş-ı Veli Velâyetnâmesi'nde(Firdevs-i Rumi'nin)Ahî Evren'in Denizli'den Konya'ya,oradan Kayseri'ye Kayseri'den de kalkıp Kırşehir'e(Gülşehri) yerleştiği kaydedilir(Gölpınarlı,1958,s.194).

Aynı kaynakta olayın teferruatı şöyle anlatılmaktadır:Tebrizli Şems Konya'ya geldikten sonra Mevlânâ ile halvete çekilir ve medreseyi terkeder.Bilginler,Tebrizli Şemsi Mevlânâ'ya medreseden uzaklaştırdı diye Gıyased-Din Keyhüsrev'e şikayet ederler.Sultan şikayetleri dinlemeyince bilginler sultana küserek Konya'ya terkederler.Konya halkı da böyle bir sultana itaat caiz değildir,diyerek cuma namazını kılmaya karar verirler.Bunun üzerine zor durumda kalan Sultan Gıyased-Din Keyhüsrev,Sadred-Din-i Konevi'den yardım ister.Konevî de o zaman Denizli'de bulunan ve orada bahçıvanlık yapmakta olan Ahi Evren'e haber göndererek dargın olan bilginleri Konya'ya döndürmesini ister.Ahi Evren haberi alır almaz yola çıkar ve üç adımda Çarşamba suyunun üst tarafında bulunan bilginlere yetişir.Bilginler O'nun "Dönün"ricasına itiraz etmeleri üzerine Ahi Evren bir keramet gösterip eskilerin deyimiyle "Tayyi zaman ve mekân"göstererek yâni trans haline geçip zaman ve mekânı aşarak bilginleri cumadan önce Konya'ya yetiştirir(Bayram,1,82,s.23).

Yukarıda birkaçını zikrettiğimiz kaynaklara bakılırsa,Ahi Evren Azarbeycan'dan Anadolu'ya geldiği zaman Konya,Kayseri,Kırşehir ve Denizli şehirleri a-

rasında dolaştığı anlaşılmaktadır.Önce hangi şehre geldiği ve hangi şehirden hangi şehre gittiği kesin değildir.Ancak en son Kırşehir'e gittiği ve orada "Debbağlık"yaptığı bilinmektedir.Kırşehir'de "Ahîlik" teşkilâtını kurarak bu teşkilâtı Anadolu'nun bütün şehirlerine ve hatta Kırım'a kadar yaymıştır.

Dr.Mikail Bayram,Eflakiye dayanarak Ahi Evren'in 660(1262) tarihinde öldürüldüğünü iddia etmektedir (Bayram,1978,s.27).Ahi Evren,Kırşehir'de Otogarın hemen karşısında bulunan türbede medfun bulunmaktadır.

Değişik kaynaklarda yer aldığına göre,Ahi Evren'in Denizli'de de bulunduğu ve bir esnaf teşkilâtı olan "Ahîlik"i kurarken şehrimizin manevî havasını teneffüs ettiği ve buranın kültür ortamından da bir şeyler almış olduğu kesinlik kazanmaktadır.Kısacası,Ahiliğin kuruluşunda Denizlimizin kültürünün de bir harcı bulunmaktadır.Diğer şehirlerle kıyasladığımızda yaygın ve dürüst bir esnaf geleneğinin bulunması bu düşüncelerimizi desteklemektedir.

Bu açıklamalardan sonra,Ahiliğin temel prensiplerinden de kısaca bahsetmek istiyorum.Çünkü bu kurum Türk'ün sosyal ve ekonomik hayatında derin izler bırakmıştır.Ahiliğin ortadan kalkması ve etkilerinin silinmesinden sonra ticarî hayatımız ve ahlâkımız da ne gibi çöküntüler meydana geldiği hepimizin malumudur.

AHİLİĞİN TEMEL PRENSİPLERİ İLE BUGÜNKÜ DURUMUN MUKAYESESİ

Ahîliğin Temel Prensipleri

- 1-Kuvvetli ve galipken affetmek
- 2-Hiddetliyen yumuşak davranmak

- 3-Düşmanlığı dostlukla,kötülüğü iyilikle karşılamak
4-Kendi ihtiyacı varken,elindekini başkasına vermek
(Cumbur,1975,282).

Yukarıdaki üç vasıf,tasavvufta insan-ı kâmil denilen olgun bir insanın vasıflarıdır.Bunlar Ahîlerde mevcuttu.Bugün bunlardan fazlaca eser kalmadığını hepimiz bilmekteyiz.En önemlisi de "ihtiyacı varken elindekini başkasına vermek" zamanımızın insanı ihtiyacı varken elindekini başkasına vermek şöyle dursun,hiçbir ihtiyacı yokken bile fakirlere yardım etmek istememektedir.Çünkü bu insanın gözü açıtır,gönlü boştur.Bu boşluğu ve eksikliği maddi şeylerle doldurmaya çalışmaktadır.Oysa maddi şeyler,manevî şeylerin yerini hiçbir şekilde tutamazlar.

Ahîlikte insan yetiştirmenin üç ana amacı vardır

- 1-Ahlâklı,faziletli,dürüst insanlar yetiştirmek
- 2-Toplumun sanat ve ekonomik hayatına katkıda bulunabilecek usta ve teknik eleman yetiştirmek.
- 3-Ülkenin güvenliği tehlikeye düştüğü zaman devlet güçlerinin yanında yer alabilecek milis kuvvetlerini hazırlamaktır.

Bu amacı gerçekleştirmek için"Ahîlik"teşkilâtına giren bir çırak üç türlü eğitimden geçirilirdi.

1-Ahlak ve fazilet eğitimi

Bu eğitim zaviyelerde yapılırdı.

2-Sanat ve ustalık eğitimi

Bu eğitim de gündüzleri işyerlerinde yapılırdı.

3-Askeri ve silah eğitimi

Zaviyeler mensuplarına haftanın belli günlerinde silah talimleri ve ata binmeyi öğrenme yoluyla askerlik eğitimi de yaptırıyorlardı.

Ahî olmak için önce iyi ahlâk, fazilet ve kanaat sahibi olmak şarttı. Ahîliğe girilirken bir tören düzenlenir ve heyet huzurunda "eline, diline ve beline" sahip olacağına söz verilirdi. Ahîler, kötü arzulardan uzak, iyi huylu, temiz kalpli, tatlı sözlü kimselerdi. (Karacabey, 1965, s.9).

Ahînin cömert olması, dünyaya bağlanmaması, kendi emeğiyle geçinmesi, alçak gönüllü olması, namazını kazaya bırakmaması, hayâ ehli olması, helâl yemesi, bir sanatı ve bir işi olması gerekirdi (Gölpınarlı, Burgâzi Fütüvvetnâmesi, s.86).

Günümüzde ise cömertlik hemen hemen ortadan kalkmış onun yerini cimrilik almıştır. İnsanların pek çoğu sadece kendilerini düşünmekte, başkaları için en ufak fedâkârlık yapmayı düşünmemektedirler. Ahîlikteki alçak gönüllülüğün yerini de gurur almıştır. Çoğunlukla zengin malıyla, âlim bilgisiyle gururlanmaktadır.

Ahînin bilgili olması, bilginleri sevmesi, beylerin uluların kapısına gitmemesi, aksine padişahın bile onun ayağına gelmesi gerekir (a.g.y.s.86).

Bugün de esnaf zümresinin bilim adamına diğer zümrelerden daha fazla saygı göstermesi, kanaâtimizce bu Ahî geleneğine dayanmaktadır.

Ayrıca ufak bir menfaat için devlet büyüklerinin kapısını aşındıran insanları gördükçe, Ahîlerin ne kadar büyük insanlar olduklarını anlıyoruz. Gerçekten âciz ve düşkünlere karşı son derece alçak gönüllü olan Ahîlerin, padişah ve bey gibi güçlülere karşı son derece gururlu olabilmesine, hayran olmamak elde değildir. Zayıf ve güçsüzün alabildiğine ezildiği ve buna karşılık çoğunlukla kuvvetliye karşı boyun eğildiği zamanımızda bu tutumun değerlendirilmesi daha

iyi yapılabilir.

Bu arada Alman araştırmacı Franz Taeschner'in Ahîler hakkındaki düşüncelerine ilginç olması dolayısıyla yer vermek istiyorum. Teaschner şöyle der: "Ahîlik sosyal durumu iyi olan, politikada önemli rol oynayan, refah içinde belirli bir sınıf olarak ortaya çıkar. Çok mütevazî, hemen hemen fakir denecek dış görünüşle, hakikî refah gizlenmeye çalışılır (Teaschner 1972, s.230).

Franz Teaschner, Ahîlik gerçeğine tamamen batı kültürü ve kapitalist zihniyetle yaklaşmakta, Türklüğün Ahîsini Batı'daki kapitalistlerle bir ve aynı görmektedir. Oysa Ahînin 18 dirhemden fazla olan servetini başkasına dağıtmak mecburiyetinde olduğunu, âdetâ kendisinden çok başkaları için yaşadığını görmezlikten gelmekte, Batı toplumlarında olduğu gibi, onların da maddeye taptığını zannetmektedir,

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Ahîlik, tarihte yaşanmış ve kendi çağı ve sosyal şartları içinde geçerli olan bir kurumdur. Bugünkü sosyal ve ekonomik ortamda bunu tekrar dirilterek olduğu gibi yaşatmak imkânı yoktur. Ancak bugünkü sosyal ve ekonomik hayatımızda Ahîlikten alacağımız büyük dersler vardır. Bir defa insanımızı yetiştirirken onlara sadece maddî kazanç sağlayacak bilgileri değil, bunlarla birlikte, kişiyi doğru, dürüst, ahlâklı ve faziletli yapacak ve onun cömert olmasını sağlayacak manevî değerleri de benimseyecek şekilde yetiştirmek en önemli sosyal ve ahlâki problemlerimizden birisi olsa gerekir.

Hepinizi saygı ile selamlarım.

KAYNAKLAR

Abuşoğlu, Ömer. "Bütün Yönleriyle Ahîlik ve Loncalar" Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi, sayı:72.

Akdađ, Mustafa. Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi Cilt:1, Ankara, 1959.

Ayas, Aysel. Fütüvvet ve Ahîlik Teşkilâtı, (Yayınlanmamış Lisans Tezi) A.Ü.İ.F. 1960.

Arslanoğlu, İbrahim. Ahîlik ve Eğitimi (yayınlanmamış yüksek lisans tezi) A.Ü.Sos.Bilimler Ens. Ankara 1985

Baykurt, Nurten. Ahî Birliklerinin Sosyal Ekonomik ve Kültürel Yapısı Hakkında Bir İnceleme (Yayınlanmamış Lisans Tezi) A.Ü.D.T.C.F. 1978.

Bayram, Mikail. İbn Sîna ve Ahî Evren, Ankara T.T.K. Yayını, 1984

_____ Ahî Evren'in öldürülmesi. İ.Ü.Ed.Fak.Tarih Dergisi, sayı:12.

_____ Ahî Evren kimdir? Hayatı ve Eserleri, Türk Kültürü, Sayı:191, Ankara, 1978

_____ Anadolu Selçukluları Devrinde Ahî ve Bacı Teşkilâtı, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Konya, 1982.

Binark, İsmet. İmparatorluk Devri Türkiye'sinde Esnaf Teşkilâtı, Onasya Mecmuası, cilt:6, sayı:16-17, 1964.

Cumbur, Müjgan. Anadolu Tarihinde Ahîlerin Seyfi Kolu, Türk Kültürü, Cilt:13, sayı:153-155, 1975.

Çağatay, Neşet. Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik, İkinci Baskı, Konya, 1981

_____ Fütüvvet ve Ahî Müessesesinin Menşei Meselesi A.Ü.İ.F.Dergisi, Cilt:1, sayı:1, 1952.

Çağatay, Neşet. Anadolu'da Ahîlik ve Bunun Kurucusu Ahî Evren, Belleten, sayı:181-184, 1983.

_____ Fütüvvetçilikle Ahîliğin Ayrıntıları, Belleten, Sayı:157-160, 1976.

Ergin, O, Nuri. Mecelle-i Umur-i Belediye, Cilt:1, İstanbul 1922.

Evliya Çelebi. Seyahatnamesi-Anadolu, Suriye-Hicaz, Cilt 9, İstanbul, 1935.

Fayda, Mustafa. Anadolu Ahî Teşkilâtı (Yayınlanmamış

Lisans Tezi)A.Ü.İ.F.1966.

Hasan,Fehmi.Ahîlere Dair Halktaki Bilgiler,H.B.H Dergisi,sayı:1,1928.

Gölpınarlı,Abdûlbâki.Menakıb-ı Hacı Bektaşî Veli Velayetnâmesi,İstanbul,1958.

_____Burgâzi ve Fütüvvetnâmesi,İ.Ü.İkt.Fak.Mecmuası,Cilt:15.

Güllülü,Sebahattin.Ahî Birlikleri,İstanbul,1977.

Gültekin,Galip.Ortaçağda Türk Tecim ve Sanat Hayatı, Esnaf Teşkilâtı,İstanbul,1938.

İlhan,Şinasi.Ahîler ve Teşkilâtı,Irmak Mecmuası,sayı:1-8,1928.

Karacabey,Hüsrev.Orta Anadolu Ahîler Devri ve Ahlâkı,1965.

Kayaoğlu,İsmet.Fütüvvet ve Ahîlik,Türk Kültürü,sayı:166.

Köprülü,M.Fuat.Ankara ve Ahîler,Hayat Mecmuası,Cilt:1,sayı:21.

Muallim,Cevdet.İslâm Türk Teşkilâtı Medeniyesinden Ahîler Müessesesi,Büyük Mecmua,No:5-6.

Oral,M.Z.Anadolu Köylerinde Gençler Derneği,Yahut Ahîliğin Devamı.Türk Etnoğrafya Dergisi,sayı:3,1959.

Saner,Turgut.Ahîlik,Mimar Sinan Dergisi,Sayı:2,1967.

Şapolyo,E.Behnan.Kırşehir Büyükleri,Ankara,1976.

Teaschner,Franz.İslâmda Fütüvvet Teşkilâtının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Ana Çizgileri,Çeviren:Semahat Yüksel,Belleten,Cilt:36,Sayı:141-144,1972.

Tarus,İlhan.Ahîler,Ankara,1947.

_____Türkiye'de Esnaf Teşekkülleri,Çalışma Dergisi Sayı:23,1947.